

ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКУ

У статті висвітлено тенденції створення основних методик комплексного рейтингового оцінювання банків. Наведено основні переваги та недоліки найбільш відомих рейтингових систем оцінки. Визначено проблеми застосування методик оцінки українськими банками, проведено аналіз фінансового стану банку «Південний» за двома методиками, а саме методикою Кромонова В. С та Ширинської О. Б.

This article covers basics of complex bank rating methodologies. Pros and cons of most popular rating systems are presented. The article signifies major problems in implementing automated rating methods by Ukrainian banks. In order to present factual results of rating methodologies, two – methods financial condition of bank «Pivdenniy» was analyzed, namely Kromonov V. S and Shirinskoy O. B methodologies were used.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні розвиток та функціонування банківської сфери відбувається в постійно змінюваній загальноекономічній та соціально політичній ситуації, що впливає на надійність та ефективність виконання банківськими установами своїх функцій. Подальший розвиток системи українських банків вимагає від керівництва комерційних банків переходу від інтуїтивного, стихійного управління до виваженого, обґрунтованого та професійного, що опирається на певну аналітичну базу. У зв'язку з цим перед спеціалістами комерційних банків, їх діловими партнерами, державними наглядовими органами постає питання про необхідність застосування певних методик визначення поточного та майбутнього стану банку, його потенційних можливостей, слабких сторін тощо. Тому комплексна оцінка фінансового стану банку є найбільш актуальною, а саме, вибір найбільш ефективних методик оцінки фінансового стану.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В останні роки проблема комплексної оцінки ефективності основних банківських операцій та надійності банківської системи України почала набувати першорядного значення. Для здійснення такої оцінки необхідним є відповідний інструментарій, до якого відносять узагальнюючі оцінки діяльності банку на основі рейтингів. А саме, вищезазначеним питанням приділяли увагу: О. Лаврушин, Г. Карчева, В. Коваленко, А. Незнамової, Л. Примостка, Р. Тиркала, І. Фоміна, Г. Ходачник, А. Шеремет, З. Щибиволока, А. Мороз та інші. Однак незважаючи на те, що існує багато публікацій на цю тему, досі немає єдиного погляду на систему коефіцієнтів, які повинні використовуватись при комплексній оцінці, тобто тема є дискусійною.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема комплексної оцінки ефективності основних банківських операцій стає все більш актуальною. При цьому головна задача – це розробка єдиної системи аналітичних показників оцінки фінансового стану банків, яка дозволяє здійснювати комплексний аналіз діяльності банківських установ.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасних тенденцій розвитку комплексних методик оцінювання фінансового стану банків, визначення проблем, що пов'язані з удосконаленням існуючих методик оцінювання, а також визначення найбільш прийнятої системи коефіцієнтів, які повністю відповідають умовам функціонування банківських установ в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з відомих рейтингових методик оцінки фінансового стану банку є методика «CAMELS». Необхідно зазначити, що

компонента «S» була додана до цієї методики нещодавно, що значно покращило отримані результати дослідження. На базі методики «CAMELS» (з урахуванням специфічних особливостей національної банківської системи) визначається рейтинг банків України. Методика була впроваджена у використання Постановою Правління НБУ № 171 «Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS» [1, с.4].

CAMELS передбачає аналіз найважливіших компонентів стабільності комерційних банків (капіталу, активів, менеджменту, ліквідності, прибутковості). Діяльність банку оцінюється за кожним із зазначених вище напрямів, потім виводиться узагальнена оцінка (використовується п'ятибальна шкала: чим більше балів, тим нижчий рейтинг). CAMELS загально прийнята стандартизована система, найважливішим досягненням цієї системи є те, що вона враховує різноманітні сторони діяльності банку. Урахування таких критеріїв, як якість менеджменту, яку доволі важко оцінити та оцінка чутливості до ризику. Сьогодні оцінка ризиків у банківській діяльності є дуже важливим аспектом, тому дана методика є кращою та загально прийнятою, на її основі створюються нові методики, які є спрощеними. Однак, суттєвим недоліком цієї системи є те, що у використанні вона складна та потребує багато часу та фінансових ресурсів.

Розрахунок рейтингової оцінки за методикою В. С. Кромонава містить три етапи. На першому етапі проводиться визначення абсолютних параметрів на основі балансу, на другому – обчислення коефіцієнтів, на останньому – розрахунок поточного індексу надійності. Якщо отримане значення вище 40–50 балів, то банк вважають достатньо надійним, якщо нижче 25–30 балів, то надійність банку є сумнівною. Суттєвим недоліком методики є відсутність показників прибутковості та якості кредитного портфеля, тому що аналіз цих груп показників є найважливішим у банківській практиці. В умовах сучасного кредитного ринку неможливо не брати до уваги якість кредитного портфелю, тому, що динаміка банківської системи свідчить про погіршення якості кредитних портфелів банків України, це визначається тим, що зростає питома вага проблемних позик у банках [2, с.74].

Заслуговує уваги методика комплексної рейтингової оцінки О. Б. Ширинської. Яка містить розрахунок 12-ти параметрів балансу банку. Обчислюється п'ять видів диференційованих коефіцієнтів, що характеризують структуру активів та пасивів банку, рівень його ліквідності, надійності та рентабельності. Перевагою цієї методики є те, що на відміну від методики В. С. Кромонава вона містить розрахунок показників рентабельності банку та приділяє увагу надійності банку. Однак недоліком цієї методики є те, що вона не враховує оцінку ризиків, які притаманні банківській діяльності та залежить від суб'єктивної думки експерта, який проводить оцінку банківської установи.

Аналіз банків, що проводиться за методикою FitchIBCA, поєднує оцінку як поточного фінансового становища банків за яким проводиться рейтингова оцінка, так і можливі зміни його фінансового становища в майбутньому. Аналіз містить оцінку як кількісних, так і якісних факторів на підставі розгляду суттєвої фінансової інформації. Існує шість основних факторів прийняття рішення, щодо присвоєння відповідного рейтингу банку. Відносна значущість кожного з них при прийнятті остаточного рейтингового рішення може відрізнитися в залежності від конкретної фінансової організації. Перевагою даної методикою є те, що вона автоматизована, та передбачає використання новітніх технологій. Однак поряд з цим необхідно зазначити те, що використання даної методики потребує ефективної комунікації між банківськими підрозділами. Зважаючи на те, що організаційна структура комерційних банків України у більшості випадків є недостатньо ефективною та потребує процесів кардинального реінжинірингу, то використання цієї методики є не можливим.

Крім зазначених існує безліч інших методик, які використовують банківські установи Європейського Союзу, а саме PATROL, SAAB, BAKIS [3, с.31]. Ці рейтингові системи поєднують в собі не тільки використання експертних даних та проведення коефіцієнтного аналізу, а також враховують економіко-статистичні методи оцінки та використання багатьох параметрів присвоєння рейтингу. Тому вони вважаються найбільш узагальнюючими. Однак необхідно зазначити, що дані системи потребують багато фінансових вкладень, тому

що потребують постійного інформаційного та технічного оновлення, що з огляду на нашу банківську систему є неможливим.

Методика рейтингової оцінки PEARLS має більш широкий спектр фінансових показників та використовується не тільки, як інструмент нагляду, але і як інструмент управління. PEARLS дозволяє провести аналіз структури балансу та динаміки активів, чого не передбачає CAMELS.

Перелік розглянутих методик не є вичерпним, тому що використання інформаційних технологій у банківській сфері приводить до створення більш автоматизованих та самостійних систем оцінювання стану банків.

Для отримання практичних результатів у табл. 1 наведено приклад розрахунку коефіцієнтів фінансового стану за методикою В. С. Кромонова на прикладі АБ «Південний» [4, с.260].

Таблиця 1

Оцінка фінансового стану банку «Південний» за методикою В. С. Кромонова

Показники	Алгоритм розрахунку	Розшифрування	Фактичне значення,% показника за станом на:	
			01.01.2012	01.01.2013
1.Генеральний коефіцієнт надійності	K1= K/AP	K – власний капітал AP – робочі активи	0,14	0,15
2.Коефіцієнт миттєвої ліквідності	K2=ЛА/ОВ	ЛА – ліквідні активи ОВ – зобов'язання до запитання	0,68	0,55
3.Крос-коефіцієнт	K3=СО/AP	СО – сумарні зобов'язання	0,92	0,88
4.Генеральний коефіцієнт ліквідності	K4=(ЛА+ЗК)/СО	ЗК – захищений капітал	0,27	0,29
5. Коефіцієнт захищеності капіталу	K5=ЗК/К	-	0,39	0,40
6.Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку	K6=К/СК	СК – статутний капітал	1,68	1,63

За даними табл. 1. бачимо, що основні коефіцієнти методики рейтингових показників В. С. Кромонова знаходяться у межах рекомендованих значень. Однак необхідно зазначити, що виходячи із значень розрахованих коефіцієнтів банк має недостатній рівень покриття ризикованих вкладень, про це свідчить значення коефіцієнту (K1), рекомендоване значення якого дорівнює 1. Така ситуація зумовлена перевищенням темпів зростання ризикованих активів, над темпами зростання власного капіталу банку, за даними на початок 2010 року робочі активи банку склали 10016554 грн., а вже у 2011 році приріст робочих активів в абсолютному значенні склав 16000 тис. грн., тоді як власний капітал банку за цей період зменшився на 47756 тис. грн. Отже, можна зробити висновок, що у банку недостатній рівень трансформації сумарних зобов'язань банку у кредити, інвестиції та посередницькі послуги. Про це свідчить значення крос-коефіцієнту (K3), рекомендоване значення якого дорівнює 3. Це зумовлено насамперед тим, що приріст робочих активів перевищує приріст зобов'язань банку. Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку показує, що банк «Південний» ефективно функціонує та не залежить від окремих засновників банку. Про це свідчить коефіцієнт значення якого знаходиться у межах нормативного. Виходячи з показників табл. 1 можна розрахувати підсумковий бал надійності банку:

$$N = \frac{45 \cdot K1}{1} + \frac{20 \cdot K2}{1} + \frac{10 \cdot K3}{3} + \frac{15 \cdot K4}{1} + \frac{5 \cdot K5}{1} + \frac{5 \cdot K6}{3} \quad (1)$$

Виходячи з даної методики та розрахованих даних надійність банку є сумнівною, оскільки сумарний бал знаходиться у межах 25–30 балів за проаналізований період. Але необхідно відмітити, що це суб'єктивна оцінка банку, яка не дає змогу однозначно інтерпретувати отримані значення. Оскільки дані на які спирається ця методика є експертними та мають суб'єктивний характер, за рахунок чого можна отримати імовірнісні дані.

Для отримання більш достовірних даних необхідно провести рейтингову оцінку банку за кількома методиками, саме тому був обраний алгоритм методики О. Б. Ширинської [5, с.30]. Розрахунок коефіцієнтів наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка фінансового стану банку «Південний» за методикою О. Б. Ширинської

Показники	Характеристика показника	Фактичне значення показника на:	
		01.01.2012	01.01.2013
1. Коефіцієнт надійності банків	$K_n = K_{n1} * 0,5 + K_{n2} - 0,5$	0,103	0,105
1.1 $K_{n1} =$ Власний капітал/Дохідні активи	–	0,15	0,15
1.2 $K_{n2} =$ ЗК/Дохідні активи	–	0,056	0,060
2. Коефіцієнти ліквідності	$K_l = K_{l1} * 0,35 + K_{l2} * 0,35 + K_{l3} * 0,35$	0,376	0,343
2.1 $K_{l1} =$ Абсолютно ліквідні активи/Поточні зобов'язання	–	0,677	0,549
2.2 $K_{l2} =$ Ліквідні активи/Сумарні зобов'язання	–	0,208	0,229
2.3 $K_{l3} =$ Абсолютно ліквідні активи/Дохідні активи	–	0,190	0,202
3. Коефіцієнти рентабельності	$K_p = K_{p1} * 0,5 + K_{p2} * 0,5$	0,574	0,494
3.1 $K_{p1} =$ (Чистий прибуток + Поточний дохід)/К	–	1,002	0,858
3.2 $K_{p2} =$ (ЧП+ПД)/Дохідні активи	–	0,146	0,129
4. Коефіцієнти якості активів	$K_{ка} = K_{ка1} * 0,5 + K_{ка2} * 0,5$	0,136	0,117
4.1 $K_{ка1} =$ (Строкові депозити+Власний капітал)/Корп. кредити	–	0,272	0,223
4.2 $K_{ка2} =$ Державні цінні папери/ДА	–	0,0002	0,004
5. Коефіцієнти ресурсної бази	$K_{рб} = K_{рб1} * 0,5 + K_{рб2} * 0,5$	0,386	0,427
5.1 $K_{рб1} =$ Власний капітал/Сумарні зобов'язання	–	0,158	0,172
5.2 $K_{рб2} =$ Кошти на поточних рахунках клієнтів та на кор. рахунках/Сумарні зобов'язання	–	0,614	0,681

За даними табл. 2. складається синтетичний коефіцієнт, який отримано з п'яти груп коефіцієнтів:

$$K_{уз} = K_n * 0,1 + K_l * 0,4 + K_p * 0,15 + K_{ка} * 0,2 + K_{рб} * 0,15 \quad (2)$$

За розрахованими показниками можна зробити висновок, що банк має досить стабільне фінансове становище. Тобто, виходячи з отриманих результатів необхідно

виділити те, що дві методики показали різні результати. Обидві проаналізовані методики є суб'єктивні, тому що опираються на експертні дані та не враховують ризик, якості кредитного портфеля та якості менеджменту банку. Також, показники отримані під час аналізу визначають фінансовий стан на конкретну дату, тобто, не враховують динаміку зміни коефіцієнтів. Саме тому важко зробити висновок, щодо якості отриманих результатів. Однак необхідно зазначити, що методика О. Б. Ширінської є більш детальною, оскільки містить розрахунок показників рентабельності, що в умовах функціонування банківських установ є дуже важливою. Відсутність показників рентабельності та прибутковості є суттєвим недоліком методики В. С. Кромонава.

Висновки і перспективи подальших розробок. Розглянуті окремі рейтингові системи оцінки комерційних банків не повністю враховують оцінку окремих аспектів діяльності банків. Тому найбільш прийнятним шляхом покращення рейтингових систем є створення синтезу з кількох найбільш ефективних. Необхідно, також, створити незалежну систему, яка була б об'єктивнішою за існуючі. Це можливо, якщо створити стандартизовану та автоматизовану систему яка б дистанційно оцінювала діяльність банку. Ще одним аспектом є те, що багато методик рейтингової оцінки не оцінюють ризики. Створення методичних рекомендацій щодо оцінки кредитного, операційного та ринкового ризиків дозволило б банкам найбільш повно оцінювати свою чутливість до ризику та відповідати міжнародним стандартам діяльності банківських установ.

На погляд автора сьогодні не має єдиної системи, яка у повній мірі відповідає би умовам функціонування національної банківської системи. Спроби адаптувати існуючі методики не враховують найважливіші аспекти діяльності банківських установ. Проблеми адаптування полягають в недостатній автоматизації банківської діяльності та в недоліках технічного та технологічного забезпечення, а саме застаріле комп'ютерне обладнання та програмне забезпечення, які не дають можливість використовувати жодну з загально прийнятих методик оцінки діяльності банків. Законодавчо не закріплена жодна з методик оцінювання банків, тому найбільш ефективні методики не використовуються банками у повній мірі, що не дає змогу будувати комплексну систему рейтингів банківських установ України. А з огляду на те, що банки є фінансовими установами, діяльність яких значною мірою ґрунтується на довірі з боку клієнтів, адже вони розпоряджаються значною частиною суспільного капіталу, пріоритетне значення можуть мати такі характеристики як надійність та стабільність. За обставин, що склалися в нашій країні, орієнтацію на стабільність можна вважати найдоцільнішою політикою комерційного банку, і така політика повинна ґрунтуватися на показниках комплексного економічного аналізу.

Список використаної літератури

1. Положення Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою SAMALS: затверджено Постановою правління НБУ від 08.05.2002 № 171. – (Нормативний документ Правління Національного банку України, Положення).
2. Афанасенко М. В. Сутність та значення рейтингових оцінок у процесі управління банком / М. В. Афанасенко // Вісник Української Академії банківської справи. – 2011.– № 1 (30). – С. 72–76.
3. Бабкіна І. Досвід зарубіжних країн щодо рейтингової оцінки діяльності банків / І. Бабкіна // Вісник Національного банку. – 2010.– № 6. – С. 31–33.
4. Турило А. М. Рейтингова система оцінки фінансового стану комерційного банку / А. М. Турило // Економічні науки. – 2011.– № 28. – С. 260–263.
5. Ширинська Є. Б. Рейтинг і лімітна політика банків / Є. Б. Ширинська // Вісник НБУ. – 2006. – № 5. – С. 29–31.

Прийнято до друку 07.05.2013